C/2024/6878

28.11.2024

Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora

Pravični prehod za trajnostno prihodnost agroživilskih sistemov v EU

(mnenje na lastno pobudo)

(C/2024/6878)

Poročevalka: **Kerli ATS**

Soporočevalec: **Florian MARIN**

Svetovalec	Tomaso FERRANDO (za poročevalko)
Sklep plenarne skupščine	18. 1. 2024
Pravna podlaga	člen 52(2) Poslovnika
Pristojnost	strokovna skupina za kmetijstvo, razvoj podeželja in okolje
Datum sprejetja na seji strokovne skupine	3. 9. 2024
Datum sprejetja na plenarnem zasedanju	19. 9. 2024
Plenarno zasedanje št.	590
Rezultat glasovanja (za/proti/vzdržani)	136/0/9

1. Sklepi in priporočila

1.1 Evropski ekonomsko-socialni odbor (EESO) meni, da je treba pri pravičnem prehodu agroživilskih sistemov dosledno obravnavati socialne, okoljske in ekonomske vidike ter sprejeti celosten, usklajen in integriran pristop. Pravični prehod bi moral temeljiti na načelih distributivne pravičnosti, priznavanja in sodelovanja, okoljskih in podnebnih ambicijah, človekovih pravicah ter zavezi, da nihče ne bo zapostavljen.

1.2 EESO meni, da bi bilo treba s celovitimi javnimi politikami zagotoviti, da bodo v pravičnem prehodu imeli osrednjo vlogo vsi deležniki, vključno z malimi kmeti, ribiči in živilskimi delavci. Načela socialne in ekološke pravičnosti morajo usmerjati razvoj trajnostnih živilskih sistemov, zagotavljati pravično porazdelitev stroškov, virov in koristi ter podpirati pravico do hrane in prehranjevanja.

1.3 EESO predlaga, da se v vse vidike pravičnega prehoda agroživilskih sistemov vključi participativna pravičnost. S tem bi nastali uravnoteženi postopki obveščanja in posvetovanja, ki upoštevajo dejansko stanje ranljivih akterjev v agroživilskih verigah. Poudarjeni bi morali biti tudi razpoložljivost informacij, preglednost, izobraževanje ter preusposabljanje in izpopolnjevanje, cilj pa krepitev zmogljivosti na vseh ravneh živilskih sistemov za vse deležnike.

1.4 EESO predlaga, naj pravični prehod zajema varstvo, spoštovanje in uresničevanje vseh pravic delavcev, tudi z okrepitvijo in podporo mehanizmov socialne pogojenosti, na primer iz skupne kmetijske politike (SKP), ter z zagotavljanjem, da kmetje dovolj zaslužijo, da lahko nudijo dostojen dohodek tudi svojim delavcem.

1.5 Za nujno strukturno preobrazbo živilskih sistemov v EU EESO priporoča:

— sprejetje sistemskega pristopa k zakonodaji in upravljanju živilskih sistemov v EU, ki presega kmetijsko proizvodnjo in upošteva v nadaljevanju obravnavana načela pravičnosti;

— prizadevanje za uvedbo dostojnih dohodkov in plač po vsej EU, tudi vzdolž živilskih verig zunaj EU, ki izvažajo v EU, ter spodbujanje oblik finančne podpore in stabilizacije cen, ki potrošnikom zagotavljajo dostop in pravico do hrane, v soglasju z državami članicami in podnacionalnimi oblastmi;

— izvajanje politik, ki novim generacijam kmetov in malih proizvajalcev olajšujejo dostop do zemljišč, odpravljajo koncentracijo zemljišč s spodbujanjem pravične porazdelitve zemljišč in usklajevanjem zemljiške politike s prostovoljnimi smernicami FAO za odgovorno upravljanje zemljiške posesti ([1]);

— obravnavanje neenakosti v okviru SKP, kar je ključno, da se zagotovi pravični prehod in da vse države članice prejmejo pravično podporo, s tem pa dosežejo enaki konkurenčni pogoji v kmetijskem sektorju v EU;

— uvedbo predpisov za omejitev špekulacij in financializacije v živilskih sistemih, spodbujanje preglednosti na trgih živil in vzpostavitev finančnih instrumentov, ki podpirajo trajnostne prakse v celotni živilski verigi;

— vlaganje v raziskave in razvoj trajnostnih praks in tehnologij ob razumevanju posledic porazdelitve in priznavanju dolgotrajnih oblik proizvodnje, distribucije in potrošnje, spodbujanju inovacij v praksi ter zagotavljanju usposabljanja in virov kmetom, podjetnikom in delavcem v živilskem sektorju, da se olajša sprejemanje trajnostnih praks;

— sprejetje ambicioznejših in obveznih standardov za trajnostno in pravično javno naročanje hrane ter uporaba javnih naročil in programov EU za hrano kot orodij za podporo pravičnemu prehodu na socialno, gospodarsko in okoljsko trajnostne živilske sisteme;

— priznavanje pomena reproduktivnega dela in oskrbe v celotnem živilskem sistemu ter osrednje vloge žensk in mladih v sedanjih in prihodnjih agroživilskih sistemih;

— podpiranje praks, ki spodbujajo biotsko raznovrstnost in ohranjanje naravnih virov, ter izvajanje politik, ki spodbujajo vključevanje ekosistemskih storitev v agroživilske sisteme;

— vzpostavitev sklada za pravični prehod za agroživilski sektor v podporo malim in srednjim agroživilskim podjetjem ter opazovalne skupine za pravični prehod v živilskem sektorju v okviru predloga za ustanovitev opazovalne skupine za pravični prehod ([2]);

— dodajanje globalne perspektive k pravičnemu prehodu EU v agroživilskih sistemih, da bi angažma na področju lokalnega, regionalnega, mednarodnega in globalnega upravljanja uskladili s človekovimi pravicami, okoljskimi in podnebnimi cilji ter načeli pravičnosti in trajnostnosti v svetovnih živilskih sistemih;

— razvoj kampanj ozaveščanja javnosti za spodbujanje uživanja lokalne, zdrave in trajnostno pridelane hrane ter izvajanje izobraževalnih programov v šolah, da bi otroke poučili o pomenu trajnostnih živilskih sistemov in zdravih prehranjevalnih navad.

([1]) https://www.fao.org/tenure/voluntary-guidelines/en/.

([2]) Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Ukrepi za spodbujanje okvira politike EU za pravični prehod (UL C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj).

2. **Potreba po celostnem in pravičnem prehodu za agroživilske sisteme v EU**

2.1 Živilski sistemi v EU se soočajo s številnimi izzivi, s katerimi se sooča celotna regija. Izguba delovnih mest zaradi spreminjanja vzorcev in krajev proizvodnje, osiromašenje družin, hiperinflacija, preusmeritev javne porabe ([3]) od socialnih storitev v vojsko in obrambo ([4]), naraščanje nenalezljivih bolezni, povezanih z nižjimi cenami nezdravih živil ([5]), podnebne spremembe in ekstremni vremenski dogodki, prehod na nizkoogljično gospodarstvo ([6]) in izguba biotske raznovrstnosti – če naštejemo le nekaj socialnih, okoljskih in gospodarskih vprašanj, ki vplivajo tudi na živilske sisteme, v nekaterih primerih pa so neposredno povezana s tem, kako ti delujejo in kakšna je njihova struktura.

2.2 Čeprav je veriga preskrbe s hrano v EU pokazala precejšnjo odpornost in neprekinjeno omogočala dostop do hrane po vsej EU tudi v zahtevnih razmerah, kot so bili pandemija COVID-19, kriza zaradi cen primarnih proizvodov in energije, geopolitične napetosti in podnebne krize, so ti dogodki razkrili tudi znatne ranljivosti.

2.3 EESO pozdravlja sedanja prizadevanja, da se vprašanja, povezana z živilskimi sistemi, vključijo v evropske in svetovne razprave, pri čemer poudarja pomen celovitega pristopa do ljudi, živali in ekosistemov. Vendar je seznanjen s prekinitvijo zakonodajnega postopka za okvirno zakonodajo o trajnostnih živilskih sistemih ([7]) in poziva prihodnjo Komisijo, naj ponovno začne razpravo v skladu z načeli, obravnavanimi v tem mnenju.

2.4 Poleg tega EESO priznava nujnost strukturne preobrazbe kmetijskih in živilskih sistemov v EU, ki bi presegla sedanje ukrepe in bila v skladu z mednarodnimi in evropskimi obveznostmi na področju okolja, podnebja in socialne pogodbe. EESO predlaga postavitev temeljev za agroživilske sisteme v EU, ki bi delovali v okviru omejitev planeta in socialnih omejitev ([8]) ter bi koristili ljudem, planetu in prihodnjim generacijam.

2.5 EESO priznava, da so kmetje, ribiči, živilski delavci in MSP hrbtenica živilskih sistemov v EU in da se pogosto znajdejo v težavnem položaju zaradi vse večjih neenakosti v njihovih sektorjih ([9]), dejstva, da imajo javne politike pogosto regresivne učinke, ki najbolj vplivajo na manjše akterje, ter zaradi nizkih cen in izpostavljenosti svetovni konkurenci, ki je povečala negotovost, strah in jezo. V kmetijskem sektorju je to privedlo do povečanja izzivov na področju duševnega zdravja v različnih podeželskih regijah EU, pri čemer je bilo v več študijah poudarjeno, da je nujno potrebna celovita skrb za duševno zdravje ([10]).

2.6 Pravični prehod bi moral zato temeljiti na varstvu, spoštovanju in uresničevanju vseh pravic delavcev. To vključuje krepitev in izboljšanje mehanizmov socialne pogojenosti, na primer iz SKP, ter podporo državam članicam pri njihovem izvajanju. Obenem je ključnega pomena, da kmetje za svoje proizvode prejmejo ustrezno plačilo, kar jim bo omogočilo, da svojim delavcem izplačajo ustrezno plačo. Poleg tega je treba migracijske politike in predpise oblikovati tako, da bi kriminalnim združbam preprečili izkoriščanje ljudi in da se zagotovi, da proizvajalci ne bodo zmanjševali proizvodnih stroškov na račun pravic delavcev ([11]).

([3]) https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/eurogroup-says-new-fiscal-rules-will-require-public-spending-cuts/.
([4]) https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2023/11/30/record-high-european-defence-spending-boosted-by-procurement-of-new-equipment.
([5]) Orhan, R., Paric, M., Czabanowska, K., *Lessons Learnt from the EU Response to NCDs: A Content Analysis on Building Resilient Post-COVID Health Systems*,Healthcare, Basel, 2021.
([6]) Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij – Zavarujmo svojo prihodnost – Podnebni cilj Evrope za leto 2040 in pot do podnebne nevtralnosti do leta 2050 ter oblikovanje trajnostne, pravične in uspešne družbe (COM(2024) 63 final) (UL C, C/2024/4667, 9.8.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/4667/oj).
([7]) https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/spotlight-JD%2023-24/file-sustainable-eu-food-system.
([8]) Raworth, K., *Doughnut Economics.*
([9]) Piketty, T., *Les paysans apparaissent comme la plus inégale des professions en France actuellement*, Le Monde.
([10]) EU mreža za SKP, tematska skupina za skrb za duševno zdravje kmetov in kmetijskih skupnosti.
([11]) *Human suffering in Italy's Agricultural Value Chain* poglavji 3 in 4, Oxfam International, junij 2018.

2.7 Poleg tega EESO priznava, da mora vizija za trajnostno prihodnost sistematično obravnavati celotne živilske sisteme, njihovo zasnovo z družbenega, okoljskega in gospodarskega vidika ter njihove posledice. Zato bi bilo treba s celovitimi javnimi politikami in medsektorskimi ukrepi zagotoviti, da bodo kmetje, ribiči, živilski delavci in MSP v ospredju, vedno pa bi morali biti zajeti v okvir širših živilskih sistemov, katerih del so, skupaj z drugimi komercialnimi akterji, potrošniki, živalmi in ekološkimi procesi.

2.8 EESO meni, da je ključno opredeliti jasna vodilna načela, s katerimi bi lahko podprli vse akterje v živilskih sistemih, oblikovalce politik in organizacije civilne družbe pri oblikovanju trajnostne prihodnosti agroživilskih sistemov v EU. EESO priznava pomen izvajanja posebne poti pravičnega prehoda za agroživilske sisteme v EU, ki temelji na načelih socialne in ekološke pravičnosti ter uporablja besednjak in obveznosti iz mednarodne zakonodaje o človekovih pravicah in Listine EU o temeljnih pravicah ([12]).

2.9 Za pot do pravičnega prehoda morajo oblikovalci politik obravnavati socialne in okoljske vidike v kontekstu, da bodo lahko sprejeli usklajene politike na vseh področjih in obravnavali strukturna vprašanja, ki lahko ovirajo konsolidacijo trajnostnih živilskih sistemov.

2.10 EESO je prepričan, da bi moral celosten, usklajen in integriran politični pristop k pravičnemu prehodu agroživilskih sistemov v EU temeljiti na načelih porazdelitve, priznavanja, sodelovanja, okoljskih in podnebnih ambicij, svetovne pravičnosti, demografskih izzivov (kot sta staranje prebivalstva in pomanjkanje delovne sile), doslednosti in človekovih pravic, zlasti pravice do hrane in prehranjevanja.

3. **Distributivna pravičnost**

3.1 EESO meni, da uporaba načela distributivne pravičnosti pri prehodu agroživilskega sektorja pomeni uvedbo javnih politik in ukrepov, ki obravnavajo sedanje in prihodnje razlike in neenakosti v živilskih sistemih, ter krepitev pravic delavcev, zagotavljanje zdrave in dostopne prehrane za vse, krepitev inovacij in konkurenčnosti izvajalcev dejavnosti ter spodbujanje dobrobiti živali. Bistvo načela je priznanje, da bodo za prehod neizogibno potrebna sredstva, vendar bi jih bilo treba pridobiti z izvajanjem progresivnih ukrepov, stroške in koristi prihodnjih politik in političnih odločitev pa bo treba pravično porazdeliti.

3.2 EESO priznava, kako pomembno je, da EU države članice usmeri v izvajanje ustreznih politik, ki lahko preprečijo povečanje koncentracije zemljišč ([13]) ter novim generacijam kmetov in malih proizvajalcev zagotovijo dostop do zemljišč. EESO podpira Evropski parlament, ki je v samoiniciativnem poročilu iz leta 2017 potrdil temeljno pravico do dostopa do zemljišč in se zavzel za uskladitev evropskih zemljiških politik s prostovoljnimi smernicami za odgovorno upravljanje zemljiške posesti, kot jih je opredelil Odbor za svetovno prehransko varnost.

3.3 Javna podpora mora biti tesno povezana s priznavanjem dejstva, da v živilskih sistemih EU obstajajo viri, vendar so neenakomerno in nepravično porazdeljeni. Od vil do vilic – nadzor, ki ga imajo mednarodne živilske družbe in svetovni finančni sektor, ter njihovo odvajanje finančnih sredstev ([14]) pomembno vplivata na dobavne verige, saj preusmerjata znatne dobičke od primarnih proizvajalcev in delavcev v celotni verigi ter spodbujata živilske sisteme, ki dajejo prednost dobičku pred spoštovanjem omejitev planeta in ljudi. Zato imajo mali in srednji kmetje ter živilski delavci minimalne donose, kar vpliva tudi na cene hrane in zaostruje vprašanje dostopnosti hrane, zlasti med ljudmi, ki so steber živilskih sistemov v EU ([15]).

([12]) Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Ukrepi za spodbujanje okvira politike EU za pravični prehod (UL C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj); Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Prehod na bolj trajnostno evropsko prihodnost – Strategija za leto 2050 (UL C 81, 2.3.2018, str. 44); Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Pri izvajanju agende za trajnostni razvoj do leta 2030 ne sme biti nihče (UL C 47, 11.2.2020, str. 30).

([13]) Po podatkih Eurostata se koncentracija zemljišč v EU spreminja, saj se je število kmetij v EU v relativno kratkem obdobju med letoma 2005 in 2020 zmanjšalo za približno 37 %. V državah članicah smo tako izgubili 5,3 milijona kmetij, od katerih je bila velika večina (približno 87 %) malih kmetij z manj kot 5 hektarji zemljišč.

([14]) Privatizacija vrednosti, ki se ustvari v živilskem sektorju.

([15]) Del pravičnega prehoda bi morala biti večja preglednost in informiranost glede strukture živilskih sistemov v EU. V dokumentu OECD iz leta 2021 o koncentraciji in tržni moči v živilski verigi je uporabljena študija Evropske komisije iz leta 2014 z naslovom Boj proti nepoštenim trgovinskim praksam v verigi preskrbe s hrano med podjetji (COM(2014) 472 final).

3.4 EESO poziva institucije EU in države članice, naj sprejmejo načela distributivne pravičnosti in najprej obravnavajo špekulacije in financializacijo kot ključne načine odvajanja sredstev iz živilskih sistemov v škodo potrošnikov, proizvajalcev, delavcev in okoljske trajnostnosti ([16]). EU in njene države članice bi morale najti rešitev za špekulativne prakse v zvezi z živili ter za druge oblike financializacije in naložbene prakse akterjev EU, ki niso usklajene z načeli EU, človekovimi pravicami in mednarodnimi obveznostmi EU in njenih držav članic. Poleg tega bi morala EU krepiti in spodbujati pobude za neposreden dostop do trga, kot je podpora kmetijskim zadrugam in neposredni prodaji potrošnikom, da bi kmetom pomagala doseči dostojne dohodke ([17]) in zmanjšati stroške posrednikov.

3.5 EESO meni, da je obravnavanje neenakosti v okviru SKP ključnega pomena za pravični prehod. Pomembno je zagotoviti, da vse države članice prejmejo pravično podporo, da se zagotovijo enaki konkurenčni pogoji v kmetijskem sektorju EU.

3.6 Pozornost je treba nameniti visoki stopnji koncentracije v živilskih sistemih v EU, kar povzroča neenako pogajalsko moč in neenakomerno porazdelitev virov. Obstaja tveganje, da bi politične odločitve, kot so nove smernice o horizontalnih sporazumih, dajale prednost usklajevanju med oligopolnimi podjetji, namesto da bi obravnavale sedanji problem koncentracije. Koncentracija na ravni kmetijskih vložkov, genomskega materiala, zemljišč, predelave in distribucije bi morala biti prednostna naloga Evropske komisije.

3.7 Na primer, na svetovnem trgu gnojil, ki je vreden 200 milijard USD, prevladuje nekaj podjetij, ki nadzorujejo več kot 30 % proizvodnje dušikovih gnojil. Njihova tržna moč jim omogoča, da vplivajo na cene in povečajo dobiček tako, da z zvišanjem prodajnih cen naraščajoče stroške prenesejo na potrošnike. Zunaj Evrope so države skupine G20 v letih 2021 in 2022 za uvoz gnojil porabile 21,8 milijarde USD več kot leta 2020, vodilna podjetja, ki proizvajajo gnojila, pa naj bi v istem obdobju imela za skoraj 84 milijard USD dobička ([18]). To in pa koncentracija na področju semen in kmetijskih tehnologij razkriva nujnost sprejetja javnih politik EU, s katerimi bi spodbudili zmanjšanje odvisnosti kmetov od teh vložkov in ustrezno javnofinančno podporo pri prehodu na bolj trajnostne načine pridelave ([19]).

Institucije EU že dolgo priznavajo, da koncentracija moči na poti od kmetije do naših krožnikov („od vil do vilic“) vpliva na neenakomerno porazdelitev ekonomske vrednosti, ki se ustvari v živilskih sistemih, in marginalizacijo primarnih proizvajalcev ([20]). Po ugotovitvah Evropske komisije je več kot 95 % akterjev v živilski industriji in maloprodajnem sektorju mikro ali malih podjetij, vendar pa ima na trgu prevlado majhno število velikih podjetij, ki nastopajo kot kupci ([21]). V podrobnejši študiji Skupnega raziskovalnega središča Evropske komisije o tržni moči v živilski industriji v izbranih državah članicah iz leta 2021 ([22]) je izpostavljeno neskladje, ko v proizvodnem, veleprodajnem in maloprodajnem sektorju glede na skupno število podjetij prevladujejo manjša podjetja, hkrati pa imajo glede na delež v skupnem prometu v vseh treh sektorjih prevlado velika podjetja ([23]). Iz dokumentov EU in prispevkov EESO je razvidno, da je treba zaradi ravni koncentracije posebno pozornost nameniti proizvodnemu in veleprodajnemu sektorju. To lahko vpliva na celotno živilsko verigo ter na porazdelitev prihodkov in priložnosti, saj lahko podjetja, ki zlorabljajo svoj prevladujoči položaj na trgu, vplivajo ne le na ceno in količino blaga, s katerim se trguje, temveč tudi na različne vidike pogodbenih pogojev, ki urejajo njihove odnose.

([16]) Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Kriza zaradi cen hrane: vloga špekulacij in konkretni predlogi za ukrepanje po vojni v Ukrajini (UL C 100, 16.3.2023, str. 51).

([17]) https://www.weforum.org/agenda/2024/04/ilo-living-wage-explained/.

([18]) Institute for Agriculture and Trade Policy, *Fertiliser Crisis Cost G20 Almost $22 Billion While Fertiliser Companies Set to Make a $84 Billion in Profits*.

([19]) Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Prehranska varnost in trajnostni prehranski sistemi (UL C 194, 12.5.2022, str. 72).

([20]) Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Prehranska varnost in trajnostni prehranski sistemi (UL C 194, 12.5.2022, str. 72).

([21]) Evropska komisija, *Commission delivers report on the implementation of EU rules against unfair trading practices in the food supply chain*, 23. april 2024, https://agriculture.ec.europa.eu/news/commission-delivers-report-implementation-eu-rules-against-unfair-trading-practices-food-supply-2024-04-23_en.

([22]) Kjersti Nes, Liesbeth Colen in Pavel Ciaian, *Market Power in Food Industry in Selected Member States*, Evropska unija: Skupno raziskovalno središče, 2021.

([23]) Kjersti Nes, Liesbeth Colen in Pavel Ciaian, *Market Power in Food Industry in Selected Member States*, Evropska unija: Skupno raziskovalno središče, 2021.

3.8 Distributivna pravičnost bi pomenila, da stroške prehoda krijejo tisti, ki imajo največje koristi in največ sredstev. Podobno kot v energetskem sektorju bi bilo treba pravični živilski prehod v agroživilskih sistemih podpreti z javnim skladom, ki pa bi se financiral z davki, zbranimi od dodatnega dobička od prodaje hrane in špekulativnih praks, ter nadomestili za socialne in okoljske zunanje učinke ([24]). Namenjen bi bil malim in srednje velikim kmetijam, podpori proizvodne in distribucijske zmogljivosti, izmenjavi znanja in inovacij kmetov, podpori ustreznih in dostojanstvenih delovnih pogojev, socialni zaščiti ter doseganju okoljskih in podnebnih ciljev EU.

3.9 Za pravični prehod je ključnega pomena, da se odpravita prekomerna koncentracija in neravnovesje moči. To bi bilo mogoče doseči tako, da bi organi EU in nacionalni organi izboljšali način izvajanja direktive o nepoštenih trgovinskih praksah v državah članicah, spodbujali razširjanje primerov najboljše zakonodajne prakse med državami članicami ([25]), odpravili pogajalsko premoč z uporabo konkurenčnega prava ([26]) ter prilagodili evropska in nacionalna pravila o javnem naročanju. Javno naročanje bi bilo treba uporabljati kot orodje politike za uresničevanje več okoljskih, zdravstvenih in socialno-ekonomskih ciljev ([27]), ki so skladni z načeli pravičnega prehoda in oblikovanjem trajnostnih živilskih sistemov. V zvezi z distributivno pravičnostjo bi bilo tako treba posebno pozornost nameniti temu, da se dostop do javnih naročil olajša manjšim proizvajalcem in proizvajalcem, ki spoštujejo najvišje standarde glede ekoloških in delovnih praks ter praks ravnanja z živalmi.

3.10 Distributivna pravičnost zahteva, da javna uprava postane dejavna udeleženka v lokalnih živilskih sistemih, da se v javnih menzah poskrbi za zdrave, hranljive in kulturološko primerne obroke brez odpadkov ter zagotovi, da so te storitve splošno dostopne in ustrezno financirane, zlasti ko gre za javne šolske menze. EESO poziva EU, naj pospeši sprejetje ambicioznejših in obveznih standardov za trajnostno in pravično javno naročanje hrane, kot je bilo obravnavano pri pripravi okvirne zakonodaje o trajnostnih prehranskih sistemih. EESO poudarja, da javne šolske menze povezujejo pravico do izobraževanja, pravico do hrane in pravični prehod na trajnostne živilske sisteme ([28]). Zato bi jih morale vse države članice prednostno obravnavati, EU pa bi jih morala podpreti z okrepitvijo in razširitvijo obstoječe sheme šolskega sadja, zelenjave in mleka, ki bi hkrati morala biti v skladu z načeli pravičnosti.

3.11 EESO priznava, da je treba v vseh razpravah o pravičnem živilskem prehodu priznati zapleteno soodvisnost dobrega počutja ljudi in živali v živilskem sistemu, sprejeti pristop „eno zdravje“ ([29]) in nujno vključiti celovito obravnavo dobrobiti živali. Zato poziva k okrepitvi sedanjih regulativnih okvirov, da se povečajo standardi dobrobiti živali, zagotovi spoštovanje etičnih načel in od tistih, ki se jih ne držijo, zahteva, da odgovarjajo za svoja dejanja. Poleg tega je nujno upoštevati poglede in izkušnje kmetov, ki imajo ključno vlogo pri ohranjanju dobrobiti živali na terenu ([30]).

3.12 Distributivna pravičnost bi morala usmerjati tudi uvajanje in spodbujanje tehnoloških inovacij na vseh ravneh naših živilskih sistemov. EESO poziva institucije EU in države članice, naj ocenijo uvajanje inovacij na podlagi načel pravičnega prehoda in previdnosti, da se z njimi ne bi zaostrile obstoječe neenakosti, koncentracije in neenakomerna porazdelitev vrednosti in priložnosti ter da se zagotovi, da nihče ne bo prezrt.

([24]) Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Kriza zaradi cen hrane: vloga špekulacij in konkretni predlogi za ukrepanje po vojni v Ukrajini (UL C 100, 16.3.2023, str. 51).

([25]) Evropska komisija, Izvajanje prepovedi nepoštenih trgovinskih praks za krepitev položaja kmetov in izvajalcev dejavnosti v verigi preskrbe s kmetijskimi in živilskimi proizvodi – pregled stanja, SWD(2024) 106 final.

([26]) Lianos I. in Lombardi C., *Superior Bargaining Power and the Global Food Value Chain: The Wuthering Heights of Holistic Competition Law?*, CLES Research Paper Series, ISBN 978-1-910801-08-6.

([27]) Stein, M., Mariani, M., Caranta, R., in Polychronakis, Y., *Sustainable Food Procurement*, Routledge, 2024.

([28]) Ferrando, T., *From marginalization to integration: universal, free and sustainable meals in Italian school canteens as an expression of the right to education and the right to food*.

([29]) FAO, „Eno zdravje“, 2020.

([30]) Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Predlog uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o zaščiti živali med prevozom in postopki, povezanimi z njim, spremembi Uredbe Sveta (ES) št. 1255/97 in razveljavitvi Uredbe Sveta (ES) št. 1/2005 (COM(2023) 770 final – 2023/0448 (COD)) (UL C, C/2024/4670, 9.8.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/4670/oj).

4. **Priznavanje in participativna pravičnost**

4.1 EESO priznava kompleksnost živilskih sistemov v EU in poudarja, da so potrebni vključujoči in pravični postopki odločanja, ki bodo v oblikovanje živilskega sistema vključili vse deležnike – kmete, potrošnike, oblikovalce politik in predstavniške organizacije živilskega sektorja. EESO se zaveda, da v EU ne obstaja samo en živilski sistem, čeprav je industrijski živilski sistem vse bolj prisoten. Vendar so za EU še vedno značilni različni načini organizacije agroživilskih sistemov in EESO se je že zavzel za še večjo raznolikost živilskih sistemov v EU v vseh pogledih ([31]). Obstajajo živilski sistemi, ki so strukturirani na podlagi sodelovanja in solidarnosti in ki spodbujajo doseganje socialno in ekološko pravičnih ciljev, hkrati pa zagotavljajo pravično plačilo vsem ljudem, vključenim v živilsko verigo.

4.2 EESO poudarja, da je treba izboljšati priznavanje in spoštovanje lokalnih in zdravih proizvodov, vzpostaviti zaupanje in identiteto, ki sta ključna za kulturno dediščino, ter okrepiti odnos med proizvajalci in potrošniki. V tem smislu bi morali javni organi namenjati posebno pozornost in dejavno podporo solidarnostnemu gospodarstvu, družbi blaginje, kmetijskim shemam, ki jih podpira skupnost, delavskim in potrošniškim zadrugam, podeželski in mestni infrastrukturi ter pobudam za razvoj podeželja, ki ustvarjajo zaposlitvene možnosti in izboljšujejo življenjski standard ([32]). Sprejetje okvirov politike, ki spodbujajo in krepijo trajnostne oblike kmetijstva, kot sta agroekologija in ekološko kmetovanje, je ključnega pomena za trajnostne in pravične agroživilske sisteme, blažitev podnebnih sprememb in prilagajanje nanje ([33]) ter doseganje prehranske varnosti za vse ([34]).

4.3 EESO priznava različne ravni prepoznavnosti in moči različnih skupin, zaradi česar so potrebni proaktivni ukrepi za premostitev te vrzeli pri opredeljevanju poti, politik in prihodnjih korakov. EESO poziva institucije EU in države članice, naj okrepijo glas tistih, ki so pogosto preslišani, in razmislijo o medgeneracijskih vidikih in pravicah prihodnjih generacij. Ključno vlogo imajo mladi, ženske v živilskih sistemih, sezonski delavci in delavci migranti, platformni in prekarni delavci, kmetice ter tisti, ki opravljajo neplačano oskrbo in reproduktivno delo. Poleg tega so starejši, migranti, tisti v marginaliziranih finančnih razmerah in mladi še posebej izpostavljeni prehranski revščini in negotovosti, zlasti v času gospodarskih kriz. Te posebne pogoje je treba priznati v celoviti strategiji za zdravo prihodnost ter socialno in okoljsko pravične živilske sisteme. Ta strategija bi morala vključevati ustrezne izobraževalne programe ter univerzalne, dopolnilne, zdrave, socialno pravične in trajnostne storitve šolskih menz.

4.4 Sprememba paradigme pri ustvarjanju, zasnovi in razširjanju znanja je ključna za pospešitev pravičnega prehoda agroživilskih sistemov. Pri tem bi bilo treba dati prednost vzpostavitvi odprtih in dostopnih mrež znanja, ki podpirajo trajnostne prakse in inovacije v vseh živilskih sistemih, zlasti v korist akterjev v agroživilskem sektorju. Treba je ponovno razmisliti o sedanjem okviru intelektualne lastnine, zlasti v zvezi s semeni in rastlinami in kjer se inovacije financirajo iz javnih sredstev.

4.5 EESO se zaveda številnih pozivov k uvedbi in standardizaciji novih oblik biotehnologije, gensko spremenjenih organizmov in novih genomskih tehnik. Vendar bi bilo treba upoštevati načela priznavanja in sodelovanja ter distributivne pravičnosti in spoštovati številne druge rešitve, ki jih mali kmetje in skupnosti predlagajo za trajnostno proizvodnjo hrane in ki bi jih lahko diskreditirali in opustili, če se bodo te tehnološke rešitve potrdile kot „čudežna rešitev“ za prihodnost agroživilskih sistemov v EU.

4.6 Glede participativne pravičnosti se EESO že dolgo zavzema za pristop, ki bi zajemal vso družbo, ter več participativnih orodij, s katerimi bi civilni družbi omogočili, da se bolj vključi v proces sprejemanja odločitev na področju trajnostnosti. To skupno oblikovanje je mogoče doseči z evropskim svetom za prehransko politiko, ki ga EESO močno podpira ([35]), in s spodbujanjem ustanavljanja lokalnih, regionalnih in nacionalnih svetov za prehransko politiko, v katerih bi se lahko slišali različni glasovi, poseben prostor pa bi dobili tisti, ki se jih običajno najmanj sliši.

([31]) Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Prehranska varnost in trajnostni prehranski sistemi (UL C 194, 12.5.2022, str. 72).

([32]) Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Za celostno strategijo za trajnostni razvoj podeželja in mest (UL C 105, 4.3.2022, str. 49), in Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Energetski in digitalni prehod na podeželju (UL C 486, 21.12.2022, str. 59).

([33]) *Food Security, Special Report on Climate Change and Land,* IPCC, 2023.

([34]) HLPE, *Food Security and Nutrition –Building a Global Narrative Towards 2030*, FAO, Rim, 2020.

([35]) Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Prehranska varnost in trajnostni prehranski sistemi (UL C 194, 12.5.2022, str. 72).

4.7 Participativna pravičnost mora iti z roko v roki z uvedbo regulativnih, političnih in nadzornih struktur na različnih področjih, ki zadevajo živilske sisteme v EU. Oblikovanje opazovalne skupine za pravični prehod ([36]) za živilske sisteme v EU po modelu obstoječe opazovalne skupine EU za podeželje ([37]) in novega GD za prehrano s prečnimi pristojnostmi bi pomenilo pomemben napredek v tej smeri.

4.8 EESO priznava poskus Komisije, da začne dialog o kmetijstvu, vendar meni, da bi bilo treba ta prostor izkoristiti za več kot samo kmetijstvo in vzpostaviti resničen in učinkovit okvir za dialog, ki bo zagotavljal uravnotežen proces obveščanja in posvetovanja, v katerem bo upoštevano stanje ranljivih akterjev v celotni agroživilski verigi. Poleg tega poudarja, da je treba okrepiti socialni dialog in kolektivna pogajanja, zlasti s krepitvijo vloge sindikatov, da bodo lahko prispevali k zagotavljanju zastopanosti in dostojnih delovnih pogojev za vse delavce v agroživilskih sistemih.

4.9 Za participativno pravičnost bi bili potrebni razpoložljivost informacij, preglednost in izobraževanje, zlasti za državljane in potrošnike, odgovornost javnih in zasebnih akterjev ter krepitev zmogljivosti na vseh ravneh živilskih sistemov in za vse njihove deležnike. V zvezi s tem EESO poudarja pomen naložb v razvoj znanj in spretnosti, vključno s pobudami za izpopolnjevanje in preusposabljanje, ki so ključni elementi razvoja delovne sile. Potreben je nov diskurz, da bi dosegli družbeno sprejemljivost preobrazbe, socialno predvidljivost in socialno zaščito kmetov in delavcev v agroživilskem sektorju. Treba bi si bilo močno prizadevati, da bi državljanom zagotovili dostop do prehranskega okolja, ki nudi znane, razpoložljive in dostopne možnosti za trajnostno in pravično izbiro prehrane; za to so potrebni ukrepi, ki presegajo označevanje na sprednji in zadnji strani embalaže, ter ustrezni izobraževalni programi in finančne zmogljivosti.

5. **Svetovna pravičnost, skladnost in človekove pravice**

5.1 EU je ena največjih uvoznic in izvoznic agroživilskih proizvodov. Svetovna pravičnost pomeni, da si EU prizadeva za prehod, ki ni pravičen le za EU, temveč tudi za vse države in partnerje, na katere bodo vplivale odločitve, sprejete na ravni EU in v državah članicah. To načelo izhaja iz zahteve iz Pogodb po skladnosti politik za razvoj, pa tudi iz mednarodnih sporazumov o človekovih pravicah, okolju in podnebju, h katerim je pristopila EU.

5.2 V središču svetovno pravičnega prehoda je nujnost ponovne presoje trgovinskih in naložbenih sporazumov in zagotovitev, da EU prispeva k uspešni izgradnji poštenih, pravičnih in trajnostnih živilskih sistemov po vsem svetu, zlasti na svetovnem jugu. Usklajena prizadevanja bi morala upoštevati visoke proizvodne standarde in s tem povezane stroške, ki jih nosijo kmetje v EU in vplivajo na konkurenčnost proizvodnje EU na enotnem trgu. Hkrati bi morala biti obravnavana tudi vloga, ki jo ima SKP pri podpiranju kmetov v EU, in konkurenčnost nekaterih proizvodov EU v tretjih državah ([38]). Potrebno je temeljito izvajanje direktive o nepoštenih trgovinskih praksah v zvezi z nepoštenimi praksami, ki so jim izpostavljeni akterji v živilskem sektorju zunaj EU, pa tudi celovit pregled SKP, ki upošteva globalne vidike.

5.3 EESO meni, da bi morala evropska trgovinska politika dejavno udejanjati in spodbujati vrednote iz Listine Evropske unije o temeljnih pravicah, njene zaveze v zvezi s človekovimi pravicami ter mednarodne obveznosti na področju okolja, podnebja in biotske raznovrstnosti, ki so jih sprejele države članice. To pomeni, da bi morala trgovinska politika EU spodbujati oblikovanje pravičnih, etičnih in demokratičnih živilskih sistemov, ki odstopajo od prevladujoče ideologije proste trgovine, tj. nizkih cen in visoko konkurenčnih trgov primarnih proizvodov, ki ji nasprotujejo proizvajalci v EU in zunaj nje.

5.4 EESO priznava, da si EU prizadeva za politiko „odprte strateške avtonomije“ in svoj edinstveni položaj izkorišča za določanje svetovnih standardov. Z določitvijo visokih referenčnih vrednosti za kakovost, varnost in trajnostnost hrane lahko EU zagotovo okrepi svoj enotni trg, lahko pa v vseh svojih dobavnih verigah spodbuja tudi okoljske vrednote in človekove pravice. Pri tem EESO opozarja, da bi se morala načela pravičnosti enako upoštevati tudi pri vseh odločitvah na področju trgovinske in podnebne diplomacije.

([36]) Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Ukrepi za spodbujanje okvira politike EU za pravični prehod (UL C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj).

([37]) Opazovalna skupina za podeželje.

([38]) https://gret.org/publication/pac-quelle-coherence-avec-le-developpement-des-agricultures-paysannes-du-sud/.

5.5 EESO poziva Evropsko komisijo, naj zagotovi, da bo sprejetje trgovinskih ukrepov vedno podprto z analizo njihovega socialno-ekonomskega vpliva na ljudi in regije zunaj EU ter da bodo pri sprejemanju standardov, obdavčitve na mejah in drugih oblik enostranskih trgovinskih ukrepov v zadostni meri upoštevana lokalna in regionalna mnenja in pogledi.

5.6 EESO tudi poudarja, da bi morala EU za pravični prehod priznati svojo zgodovinsko odgovornost pri spodbujanju vključevanja tretjih držav v svetovne živilske verige s sporazumi o gospodarskem partnerstvu, sporazumi o prosti trgovini, bilateralnimi investicijskimi pogodbami in stališči, sprejetimi na večstranski ravni. EU bi morala biti odgovorna tudi za sprejetje ustreznih politik razvoja in sodelovanja za odpravo negativnih posledic enostranskih ukrepov, hkrati pa bi morala olajšati utrditev regionalnih, poštenih in trajnostnih živilskih sistemov po vsem svetu.

5.7 EESO pozdravlja razvoj strateško integrirane in globalne perspektive k pravičnemu prehodu EU v agroživilskih sistemih, da bi angažma na področju lokalnega, regionalnega, mednarodnega in globalnega upravljanja uskladili s človekovimi pravicami, okoljskimi in podnebnimi cilji ter načeli pravičnosti in trajnostnosti v svetovnih živilskih sistemih. Podlaga za to bi lahko bilo:

— zavzemanje za prehransko neodvisnost in regionalne živilske sisteme ter zagotavljanje, da politike EU ne bodo imele škodljivih učinkov;

— spodbujanje ratifikacije in izvajanja deklaracije OZN o pravicah kmetov in drugih oseb, ki delajo na podeželju;

— spodbujanje ratifikacije in izvajanja prostovoljnih smernic FAO za odgovorno upravljanje zemljiške posesti.

6. **Naložbe v pravični prehod**

6.1 Glede na asimetričnost bremena je treba pravični prehod obravnavati kot naložbeno politiko in prehod, ki podpira zelene naložbe in zahteva skladnost med različnimi viri financiranja, vključno s SKP in ESS. Proračun SKP je omejen in ne more sam podpreti ambicioznih ciljev za doseganje podnebnih ciljev. Zato je bistveno, da se za zagotavljanje trajnostne agroživilske proizvodnje najdejo sredstva izven SKP.

6.2 EESO predlaga ustanovitev sklada za pravični prehod za agroživilski sektor, ki bi bil namenjen malim akterjem v agroživilskih sistemih, javno-zasebnim partnerstvom, kvalifikacijam in delovnim pogojem, pri čemer bi bila merila za upravičenost prednostno usmerjena na mlade, ženske, človekove pravice in trajnostne prakse, financirala pa bi se celotna veriga, ne samo njen del. Na voljo morajo biti tudi sredstva za lažjo konsolidacijo in širjenje MSP v živilskem sektorju za spodbujanje pravičnih, dostopnih, kratkih in trajnostnih živilskih verig.

6.3 Poleg sklada bi bilo treba uvesti tudi davčne spodbude, kot je nižji DDV, da bi spodbudili malo in trajnostno agroživilsko proizvodnjo ter druge oblike javne podpore zdravim in trajnostnim sistemom proizvajalcev-potrošnikov, kot je zadruga *Sécurité Sociale de l'Alimentation*. EESO poudarja, da mora biti prihodnja SKP izhodišče za pravični prehod.

V Bruslju, 19. septembra 2024

Predsednik
Evropskega ekonomsko-socialnega odbora
Oliver RÖPKE